

МАЛИЙ БІЗНЕС ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

О.Ю.Гурківський, аспірант

Національний аграрний університет, м. Київ

В даній статті досліджено вплив малого бізнесу на соціально-економічне становище населення, актуальність теми на даному етапі розвитку держави, проаналізовано останні публікації вчених на дану тематику. Висвітлено проблематику розвитку малого бізнесу в Україні. На основі статистичних даних зображено тенденцію розвитку малого бізнесу аграрного сектору економіки в контексті розвитку малого бізнесу всіх галузей економіки. На основі оброблених даних були зроблені деякі висновки щодо розвитку малого бізнесу в Україні, виділені перепони, які стоять на його шляху та способи їх розв'язання.

Мале підприємництво у сільському господарстві, на думку більшості вітчизняних дослідників, є одним з ключових факторів розвитку агропромислового сектору в цілому і, як наслідок, — поліпшення соціально-економічного становища сільського населення. Саме з активізацією підприємництва пов'язує Лупенко О. зростання добробуту сільського населення [1].

Проблеми малого підприємництва у сільському господарстві серед вітчизняних дослідників найбільш повно розглядалися науковцями Інституту аграрної економіки (Саблуком П., Крисальним О. та ін.). Зверталися до даної проблеми науковці Національного інституту стратегічних досліджень (Варналій З., Жаліло Я. та ін.). Однак, можна констатувати недолік глибоких системних досліджень проблеми розвитку малого підприємництва у сільському господарстві України, й особливо у аспекті його впливу на соціально-економічне становище населення. Більшість досліджень стосуються або аналізу статистичних даних з окремих питань, або розглядають окремі вузькі питання, а отже, існує потреба в аналізі базових проблем розвитку малого підприємництва в аграрній сфері як одного з ключових факторів соціально-економічного становища населення сільської місцевості, що і буде розглянуто у даній статті.

Сучасний рівень розвитку малого підприємництва у аграрному секторі тісно пов'язаний із такими соціально-економічними проблемами:

- роллю і завданнями, що поставлені перед агропродовольчою сферою України на близьку і віддалену перспективу;
- політикою держави щодо підтримки розвитку малого агробізнесу в умовах перехідної економіки;
- високим рівнем безробіття в аграрному секторі економіки та великими обсягами прихованого безробіття на підприємствах харчової і переробної промисловості [2].

У сільському господарстві представлені ті підприємства малого бізнесу, які займаються виробництвом, переробкою і технічним обслуговуванням сільськогосподарської техніки, наданням лізингових послуг, випіканням хліба. До малих підприємств відносять також фермерські та особисті підсобні господарства.

Галузева структура малого підприємництва в Україні протягом останніх років тяжіла більше до сфери торгівлі та послуг. Тому доля сільського господарства у загальних показниках діяльності малого бізнесу в Україні є незначною, що підтверджують дані таблиці 1.

Таблиця 1

Роль сільського господарства у структурі показників діяльності малого підприємництва в Україні [3]

Показник	2005р.		2006р.		Абс.відх., +/-	
	Абс. значення	Доля у загальній сумі, %	Абс. значення	Доля у загальній сумі, %	Абс. значення	Доля у загальній сумі, %
Кількість суб'єктів малого підприємництва, тис. од.	94,2	4,5	99,1	4,4	4,9	-0,1
Кількість зайнятих, тис.ос.	340,8	6,5	327,4	6,2	-13,4	-0,3
Обсяг реалізованої продукції, млн.грн.	5483,9	3,6	7038,5	4	1554,6	0,4

Як свідчать дані таблиці, доля сільськогосподарських суб'єктів малого підприємництва у загальній структурі малого бізнесу України є незначною (4,4-4,5%). Також можна відмітити порівняно низьку продуктивність праці у сільськогосподарському малому бізнесу оскільки, задіявши більше 6% усіх зайнятих у малому

бізнесу, сільське господарство реалізує не більше 4% від загального обсягу продукції (робіт, послуг), виробленої малим підприємством.

Незначною є доля малого бізнесу і у економіці сільського господарства України в цілому. Так, зайняті у малому бізнесі у 2006 році склали $99,1 : 4005,5 = 0,0247$, або 2,5%; а доля реалізованої продукції, що припадала на мале підприємство — $7038,5 : 92536 = 0,0761$, або 7,6%. Останнє, відмітимо, свідчить про порівняно вищу продуктивність праці у малому бізнесі сільськогосподарської сфери (відносно сільського господарства в цілому).

З викладеного вище можна зробити висновки про неприйнятно низьку активність малого підприємства у розвитку сільського господарства в Україні. Проведене дослідження свідчить, що цьому перешкоджають наступні ключові чинники:

1. Дефіцит обігових коштів, відсутність дієвої фінансово-кредитної та ресурсної підтримки малого підприємства. Низький рівень економічного розвитку сільської місцевості не дає можливості сільським підприємцям задовольнити інвестиційні потреби власним капіталом.

Відмітимо, що брак фінансових ресурсів у сільськогосподарському малому підприємстві не є виключно українською проблемою. Так, фахівці Корейського інституту сільської економіки у дослідженні, присвяченому проблемам аграрного підприємства у транзитивних країнах [4], відмічають, що саме фінансові проблеми є головним фактором, що стримує розвиток та конкурентоспроможність малих підприємств аграрного сектору країн Центральної та Східної Європи.

Серед ключових проблем фінансового забезпечення сільськогосподарського малого підприємства в Україні можна визначити наступні:

- відсутність ліквідного майна, яке можна використовувати у якості застави;
- неврегульованість питань права власності на землю;
- непрозорість схем державної фінансової підтримки;

- відсутність інтересу у інвесторів через низьку рентабельність аграрного виробництва та непослідовність державної політики у даній галузі тощо.

Певну фінансову підтримку малого підприємництва у аграрній сфері надають іноземні проекти технічної підтримки. Так, наприклад, Проект аграрного маркетингу (ПАМ) [5] має спеціальну програму грантів, метою якої є підтримка найбільш сучасних і перспективних проектів з удосконалення післязбиральної доробки, сортування, пакування, зберігання та транспортування овочів, фруктів і ягід та інших видів сільськогосподарської продукції. Основний акцент Програми грантів надається підтримці проектів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, асоціацій фермерів, а також приватних підприємств, інших юридичних форм, проекти яких здатні позитивно позначитися на добробуті великої кількості сільгоспвиробників і жителів сільської місцевості. Максимальна сума гранту складає 25 тисяч доларів США. Однак при цьому отримувач гранту повинен вкласти свої гроші на суму, що як мінімум не менше суми отриманого гранту.

Одним з вагомих джерел забезпечення сільських підприємців кредитними ресурсами могли б стати кредитні спілки. З метою розвитку кредитної кооперації на селі необхідно, перш за все, професійно проаналізувати фінансовий стан функціонуючих кредитних спілок та провести навчальні семінари для їх керівників і спеціалістів за участю кваліфікованих спеціалістів, сільських дорадчих служб та науковців.

2. Нерозвиненість інфраструктури з підтримки підприємництва. Попри давно задекларовані владними структурами наміри щодо формування ефективної інфраструктури з підтримки підприємництва та велику кількість наукових розробок з цієї проблеми, фактично сьогодні малий бізнес не відчуває навіть консультативної підтримки з боку держави.

Значну роботу у цьому напрямку здійснюють іноземні проекти технічної підтримки. Особливо варто відмітити ПАМ, що реалізується в Україні з березня 2003 року компанією Land O'Lakes, Inc. за фінансуванням Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Цільовими клієнтами Проекту є малі і середні приватні

сільгоспвиробники, що займаються вирощуванням вищевказаної сільгосппродукції на площах до 50 га. Діяльність Проекту аграрного маркетингу складається з п'яти основних компонентів: 1) розвиток конкурентоспроможних фермерських господарств; 2) розвиток ринкової інфраструктури; 3) розвиток фермерських організацій і об'єднань; 4) розвиток системи ринкової інформації; 5) програма грантів.

3. Низький рівень знань та професійних навичок працівників сфери малого підприємництва. Це одна із сфер, яка, безумовно, потребує державної фінансової підтримки. Підприємці та наймані працівники, більшість з яких отримала освіту за радянських часів, потребують знань з основ підприємництва, маркетингу, фінансів, права, проте здобути їх не мають можливості, враховуючи високу вартість навчання у вищих навчальних закладах та необхідність приділяти бізнесові увесь наявний час через низьку ефективність його організації.

У зв'язку з тим, що згідно з діючим законодавством кошти позабюджетних соціальних фондів можна використовувати лише для навчання (перекваліфікації) безробітних, необхідно законодавчо врегулювати можливість використання частини таких коштів на навчання працівників сфери малого і середнього бізнесу (наприклад в рамках Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні).

4. Низький рівень підприємницької ініціативи. Дана проблема тісно корелює з низьким рівнем знань та розвитком інфраструктури підприємництва в аграрній сфері. Саме через сприяння підвищенню освітнього рівня сільського населення та його всебічної консультативної підтримки можна очікувати активізацію підприємницької ініціативи на селі.

5. Низьку продуктивність праці як наслідок відсутності та недоступності нових високоефективних технологій. Специфіка малого підприємництва у сільському господарстві майже унеможлиблює реалізацію інноваційних проектів у цій сфері, тому тут також необхідним є пошук дієвих форм державного стимулювання. Про необхідність державної підтримки інноваційних процесів у сільському господарстві свідчать і іноземні дослідники (див.напр.[4]). Без

впровадження інноваційних технологій у аграрне виробництво доходи сільського населення і надалі залишатимуться наднизькими.

Ключовим фактором активізації розвитку малого підприємництва у сільському господарстві України є передовсім державна підтримка у напрямках забезпечення можливостей навчання підприємців аграрної сфери, інформаційної та консультативної їх підтримки тощо. Більшість із визначених необхідних напрямків державної підтримки належать до “зеленої скриньки”, а отже, не суперечать вимогам СОТ. Іншим вагомим напрямком підвищення ефективності малого бізнесу у аграрній сфері є сприяння розвитку кооперації у всіх її формах, оскільки саме кооперація (відповідно до кластерних моделей) є важливим інструментом у забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняних виробників у контексті глобалізаційних процесів. Деталізація розроблених рекомендацій має стати темою подальших наукових пошуків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лупенко О. Добробут сільського населення у пореформений період // Економіка АПК. – 2007. – №3. – С.133-137.
2. Черненко С.М. Динаміка і тенденції малих агробізнесових формувань в Україні // Економічні і соціальні аспекти розвитку АПК і сільських територій. – К.: Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. – С.158-168.
3. <http://ukrstat.gov.ua/> – Державний комітет статистики України
4. Agro-Industry Sector and Agro-Enterprise Cluster Development in Selected Transition Economies // Moscow Conference, 28-30 Sep. 2005. – Moscow, 2005. – 35p.
5. <http://www.lol.org.ua/> – Проект аграрного маркетингу на замовлення Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).